

РОЗДІЛ 8. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ
І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКАМЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ТА УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ
ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУMETHODICAL APPROACHES TO ESTIMATION AND MANAGEMENT
OF DEVELOPMENT OF REGIONAL POTENTIAL

Проаналізовано та оцінено існуючі методи управління розвитком економічного потенціалу регіону, що базуються на усталених рішеннях державного регулювання (економічні; планування та прогнозування економічних процесів; адміністративно-правові; соціальні; політичні). Запропоновано удосконалений методичний підхід до застосування методів оцінювання масштабів розвиненості потенціалу регіону з урахуванням соціального, економічного, екологічного та інституційного (стратегічного) впливу його вимірів на темпи загальноекономічної динаміки в межах регіональних соціально-економічних систем. Виділені елементи процесу формування та цілеспрямованого управління розвитком економічного потенціалу регіону для забезпечення його спрямованого розвитку.

Ключові слова: потенціал регіону, оцінка, управління, ефективність, методи, резерви, можливості, ресурси.

Проанализированы и оценены существующие методы управления развитием экономического потенциала региона, основанные на устоявшихся решениях государственного регулирования (экономические, планирование и прогнозирование экономических процессов; административно-правовые, социальные; политические). Предложен усовершенствованный методический подход к применению методов оценки масштабов развитости потенциала региона с учетом социального,

экономического, экологического и институционального (стратегического) влияния его составляющих на темпы общеэкономической динамики в рамках региональных социально-экономических систем. Выделены элементы процесса формирования и целенаправленного управления развитием экономического потенциала региона для обеспечения его направленного развития.

Ключевые слова: потенциал региона, оценка, управление, эффективность, методы, резервы, возможности, ресурсы.

The existing methods of managing economic potential development based on the established decisions of the state regulation (economic, planning and forecasting of economic processes, administrative-legal, social, political) are analyzed and evaluated. The methodological approach to the application of methods for assessing the scale of development potential of the region taking into account social, economic, ecological and institutional (strategic) influence of its measurements on the pace of general economic dynamics within the limits of regional socio-economic systems is proposed. The elements of the process of formation and purposeful management of development of economic potential of the region for ensuring its directed development are allocated.

Key words: potential of the region, estimation, management, efficiency, methods, reserves, opportunities, resources.

УДК 332.1

Ладонько Л.С.

д.е.н., доцент

Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського

Постановка проблеми. Сучасні глобалізаційні виклики, котрі постають перед Україною, потребують пошуку та використання ендогенних чинників нарощування конкурентних переваг на мікро-, макро- і, особливо, на мезо- рівнях. Детермінантою цих процесів є інноваційний шлях розвитку економіки, котрий продемонстрував свою успішність у високорозвинутих країнах світу. Адже, постійний зв'язок науки з виробництвом, широкое впровадження у всіх сферах економічної діяльності, наукових технологій, постійне оновлення продукції та послуг, впровадження сучасних форм і методів управління дозволяє підвищити конкурентоспроможність і є невід'ємною складовою модернізаційних процесів у країнах-лідерах ЄС та світу.

Підвищення ролі регіонів у модернізації суспільного розвитку характерно для всіх високорозвинутих країн і не є винятком для України, оскільки процеси локалізації виробництва, формування мережових та інших новітніх територіально-вироб-

ничих структур оптимізації національного господарства, необхідність подолання депресивності просторового розвитку вимагають прискорення розвитку продуктивних сил регіонів в інноваційному вимірі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним і прикладним аспектам вирішення багатогранних проблем щодо оцінювання та формування потенціалу регіональної економіки присвячено праці В. Александрової, О. Алімова, О. Амоші, Г. Андрощука, Л. Антонюка, Ю. Бажала, Б. Буркинського, М. Бутка, А. Власової, В. Геєця, Б. Данилишина, С. Дорогунцова, М. Долішнього, Л. Мельника, В. Микитенко, М. Пашути, М. Чумаченка.

Віддаючи належне теоретичній та практичній цінності наявних науково-прикладних напрацювань, існує потреба у проведенні системного дослідження проблем оцінювання ефективності використання потенціалу регіонів з урахуван-

ням ресурсних обмежень та стратегічного курсу України на євроінтеграцію. Саме це обумовлює актуальність дослідження, його мету, структурно-логічну побудову та завдання.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз, узагальнення та удосконалення теоретико-методичних підходів до розробки та застосування методів управління розвитком економічного потенціалу регіону та оцінки його ефективності.

Зокрема, потребують наукової розробки проблеми управління процесами активізації регіонального розвитку, залучення інституціональних механізмів прискорення економічних процесів в регіональній економіці, особливо в умовах децентралізації владних повноважень, розробки системи нарощування конкурентних переваг через удосконалення стратегічного менеджменту в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, суб'єкти управління та регіональні органи управління, які опікуються проблемами формування потенціалу регіональної системи, залежно від необхідного впливу на господарські процеси можуть використовувати як загальноекономічні, так і селективні методи управління [1-5]. Так, зокрема, загальноекономічні методи забезпечують вплив на всі суб'єкти економіки регіону, тоді як селективні – носять цілеспрямований, вибіркового характеру і забезпечують вплив на окремі суб'єкти. Так, зокрема, до основних методів державного регулювання, які використовуються для формування потенціалу та управління господарської діяльності в регіонах відносять, наприклад:

а) економічні – грошово-кредитні, бюджетно-податкові, інвестиційні, валютно-фінансові, ціноутворення на місцеві ресурси. За допомогою методів економічного регулювання регіональні органи управління стимулюють розвиток пріоритетних галузей, регулюють виробництво певних видів товарів, стимулюють розвиток науки і техніки, інвестиційну й інноваційну діяльність, що у свою чергу надає можливість розвитку підприємницьких структур і окремих суб'єктів господарської діяльності. Дані методи базуються на загальних правилах поведінки, розробці варіантів ринкової стратегії, врахування економічних інтересів суб'єктів економіки регіону та органів регіональної влади;

б) планування та прогнозування економічних процесів – формування державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм, планування стратегій інноваційного та сталого розвитку регіонів. Дані методи передбачають проведення планово-дослідницьких робіт, що передують соціально-економічному розвитку. Вони стимулюють розвиток певних галузей, регіонів, видів діяльності, що, у свою чергу, зумовлює розробку новітніх різнорівневих й інноваційних шляхів розвитку в цілому;

в) адміністративно-правові методи – це система стандартів, норм і правил, адміністративні санкції, права інтелектуальної власності тощо. Адміністративні методи на регіональному рівні носять, зазвичай, обмежувальний характер, передбачають різні форми державного контролю (наприклад фінансово-бюджетного) та санкції за невиконання рішень чи порушення установлених норм і правил. Правові методи здійснюють регулюючий вплив через правове регламентування діяльності, систему державних стандартів і методів прямого адміністрування [3-5];

г) соціальні – соціальне прогнозування, нормування, регулювання, планування. Відомо, що застосування методів соціального регулювання впливає на розвиток ринку інновацій через: суспільні рухи, різні недержавні організації (наприклад, професійні асоціації раціоналізаторів, винахідників); підвищення соціально-виробничої активності – обмін досвідом, новаторство; соціальне стимулювання – створення соціально-психологічної зацікавленості у виконанні якої-небудь важливої праці, досягнення результатів; формування трудових колективів з урахуванням соціально-психологічних характеристик людей; введення системи соціального регулювання, котра включає використання договорів, зобов'язань, встановлення порядку розподілу благ, черговості їх одержання. Цей вплив може як стимулювати розвиток, так і протидіяти йому;

д) політичні – територіальні інтереси певних політичних сил і соціальних груп, регулювання суспільних відносин і суперечливих інтересів різних класів і соціальних груп. При цьому, зазначимо, що методи політичного регулювання впливають на розвиток інноваційної сфери регіону шляхом надання різного роду прав і свобод за урахуванням потенційної можливості активізації процесів децентралізації: права на підприємницьку діяльність, права на власність, надання певного правового статусу окремим територіям (вільні економічні зони, офшорні зони, що стимулюють розвиток конкретних регіонів і видів діяльності), захист інтелектуальної власності та ін. [6].

Серед розглянутих вище сукупності методів провідна роль, у контексті управління процесами формування потенціалу регіону, належить економічним, вплив яких може бути як прямим, так і опосередкованим. Однак, на практиці, методи регіонального управління господарсько-економічною діяльністю є комплексними. На наш погляд найбільш дієвими методами регіонального управління, а значить і формуванням його потенціалу є: а) надання податкових пільг суб'єктам інноваційної діяльності; б) пільгове кредитування і субсидування підприємств (державні гарантії під кредити комерційних банків); в) надання прав на прискорену амортизацію устаткування призначеного для НДДКР або інноваційного виробництва;

г) регулювання цін і тарифів на певні види товарів і послуг (стримування цін на сировину, енергоносії для інноваційного виробництва); д) фінансова підтримка (на рівні обласних і районних бюджетів) виконання інноваційних програм і проектів; ж) стимулювання випуску інноваційної продукції (надання пільг виробникам, дотації на оплату споживаних ресурсів, допомога у підготовці та перепідготовці персоналу); з) сприяння створенню різних форм взаємодії науки з виробництвом, інформаційно-методичне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності.

До компетенцій суб'єктів регіонального управління (обласні, районні ради, інститути громадського суспільства) відноситься: затвердження регіональних інноваційних програм, що фінансуються з відповідних бюджетів; контроль фінансування та виконання даних програм; концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках інноваційного розвитку для надання фінансової підтримки суб'єктам господарювання для реалізації інноваційних проектів, створення умов для організації високотехнологічного виробництва, розвиток інформаційних ресурсів, стимулювання процесу підвищення кваліфікації спеціалістів, розвиток інноваційної інфраструктури тощо. У цій відповідності, слід вказати, що для оцінювання (у кількісному вимірі) масштабів розвиненості потенціалу регіону повинні, обов'язково, враховуватися методичні положення, за якими можливо отримати об'єктивну оцінку його елементарних складових. Так, слід врахувати вимоги щодо застосування методичного інструментарію:

1) екологічної оцінки масштабів розвиненості потенціалу регіону промислових комплексів. Тобто, потенційний вплив набутих / нарощених реальних вимірів на відновлення довкілля. Однак, усталений підхід щодо їхнього використання не приймає до уваги можливість покращання технологічного рівня регіональних промислових виробництв, що, у повній мірі забезпечує регенерацію навколишнього природного середовища в регіоні. Екологічна вартість та вигоди від використання/освоєння потенціалу регіону, в основному, не включаються у звіти регіональних суб'єктів управління та не є основним предметом уваги [7]. При цьому, вважаємо, що оцінка екологічного впливу масштабів розвиненості потенціалу регіону повинна забезпечувати прогнозу оцінку у площині пом'якшення біофізичних, соціальних та інших наслідків на етапі прийняття основних управлінських рішень. Відповідне формулювання сутності і змісту екологічного впливу інноваційних зрушень також представила Міжнародна асоціація [8; 9].

2) економічної оцінки вагомості впливу масштабів регіональних промислових комплексів для розбудови в державі соціально-орієнтованої регіональної економіки [10-11]. Таким чином, еко-

номічну вартість зміни інноваційних здатностей реального сектору регіональної економіки слід вимірювати посилаючись на вплив масштабів інноваційного потенціалу на добробут людини. Якщо в межах регіональної економічної системи суб'єкти управління відмовляються використовувати вже набуті масштаби потенціалу найбільш ефективним чином, то тоді слід порівнювати вартість потоків промислової продукції і послуг із реальним масштабом потенціалу регіону для нарощування обсягів споживання із урахуванням невикористаного потенціалу.

3) соціальної оцінки – у контексті визначення майбутніх наслідків від запровадження у практику управлінських рішень щодо формування, нарощування і раціоналізації використання потенціалу регіонів держави, що, відповідно, є похідною від здійснення будь-якої управлінської діяльності. Зауважимо, що основою для аналізу соціального впливу є «ex ante» оцінка наслідків від впровадження політики управління розвитком інноваційного потенціалу (або ж, програм, ініціатив чи дій щодо соціальної та індивідуальної поведінки). У нашому випадку, оцінка соціального впливу масштабів розвиненості потенціалу регіону має відношення в частині оцінки технологічного розвитку регіонального промислового виробництва, так як технологія має прямий вплив на соціальний добробут, дохід та поведінку суб'єктів управління і, відповідно, персонал, задіяний у процеси генерування новацій та їхньої запровадження у практику. Як відомо, оцінку соціального впливу слід виконувати з урахуванням оцінок вигод і витрат, які вимірюються у монетарних одиницях (зокрема, у деяких моделях економічної оцінки індикатори соціального впливу використовуються для призначення експертної бальної оцінки).

Враховуючи те, що економічний потенціал є граничною сукупністю ресурсів, резервів і можливостей регіональної системи різної природи щодо генерування прогресивних ідей, розроблення й провадження у практику як технологічних, так і організаційних новацій, вважаємо доцільним (при обрахуванні масштабів його розвиненості) використовувати методи інституційної (стратегічної), інформаційної та інтелектуальної оцінки. Тож, зокрема, можна визнати вплив розвиненості регіонального потенціалу на процес формування регіональної політики соціально-економічного розвитку, планів і програм нарощування певних складових потенціалу.

Слід зауважити, що збільшення продуктивності регіонального промислового виробництва та посилення ролі місцевих інституцій у площині активізації процесів формування регіональної економіки інноваційного типу завжди були важливими цілями в Україні. Тому, наприклад, оцінка вагомості інституційного впливу за наслідками

регенерації достатніх масштабів економічного потенціалу повинна включати в себе оцінку продуктивності, отриманої за допомогою «знанневої» діяльності суб'єктів. А, саме, такої як поширення знань через тренінгові програми, розвиток методологічних засад формування інноваційного потенціалу, консалтингові послуги, організація та управління процесами нарощування інтелектуального капіталу регіону. Звідси, з метою запровадження у практику інституційної (стратегічної) оцінки економічного потенціалу регіонів пропонується інтеграція та забезпечення сумісності інноваційних та інфраструктурних проектів на регіональному і місцевому рівнях, визначення планів розвитку різних видів економічної діяльності та регіону, політики дотримання економічної, екологічної, інноваційної, технологічної та інформаційної безпеки.

У сучасній практиці управління регіональною економікою важливе значення має реалізація комплексу процедур із ідентифікації щільності взаємозв'язку та взаємозалежності між соціальною, екологічною, економічною та інституційною оцінками масштабів розвиненості економічного потенціалу регіонів.

Оскільки, ціль управлінського впливу визначає відповідні методи управління, то принципи дозволяють вибрати для досягнення цілі найбільш ефективні в цих умовах методи. Важливою різницею між принципами і методами є те, що принципи управління відносно постійні та мають обов'язковий характер, тоді як, сутність методів управління може змінюватись залежно від зміни умов при збереженні принципів. Отже, формується

односторонній зв'язок між принципами і методами, оскільки, принцип дозволяє формувати систему методів і кожний метод окремо. Але кожний окремий метод не має відчутного впливу на реалізацію певного принципу управління. При цьому, лише уся сукупність застосовуваних на практиці методів управління у відповідних умовах може мати зворотній вплив на формування й добір принципів задля забезпечення високої результативності управління розвитком інноваційного потенціалу промисловості в регіонах.

Відтак, детально розглянувши різні методи оцінювання масштабів розвиненості потенціалу регіону та управління процесами його формування чи освоєння, можна підсумувати: лише при об'єктивному визначенні стратегічної позиції (процедури та технології стратегування) регіону із урахуванням найвагоміших регресорів впливу на темпи й масштаби трансформації його потенціалу, можна забезпечити спрямований розвиток регіону.

За результатами візуалізації складових процесу управління розвитком економічного потенціалу регіону (наведено на рис. 1), можна визнати, що первинним завданням в контексті забезпечення результативності стратегічного управління регіональним розвитком є виконання семи процедур, що дадуть змогу досягти визначених цілей регіональним суб'єктам управління щодо нарощування масштабів економічного потенціалу регіонів в умовах ресурсних обмежень.

Певним чином підсумовуючи репрезентоване на рис. 1, вважаємо доцільним залучення до прикладного інструментарію формування економічного

Рис. 1. Елементи процесу формування та цілеспрямованого управління розвитком економічного потенціалу регіону

потенціалу регіону ще й специфічні методи стратегічного управління. Їхнє синхронне використання може забезпечити результативність та цілеспрямований вплив у контексті стратегічного управління розвитком економічного потенціалу регіонів України.

Поряд із зазначеним, стверджуємо про нагальну необхідність визнання змістовності врахування результативності реалізації таких процесів як: а) управління економічними (включаючи інноваційні) ресурсами – оскільки, цей вид діяльності – є безперервним процесом планування, пошуку і обґрунтування залучення, контролювання та регулювання економічних ресурсів, яка забезпечує здійснення економічної діяльності, з подальшим їх удосконаленням і нарощуванням; б) управління економічним потенціалом регіону – відтворює вагомість цільового впливу цього виду управління на збалансованість функціонування промисловості в регіоні (підтримує її у заданому стані, або переводить її в якісно і кількісно новий стан, за якого забезпечується довгострокова стабільність функціонування); в) обов'язкове застосування специфічної технології управління розвитком і освоєнням економічного потенціалу регіону, що забезпечуватиме багатоаспектний інноваційно-інформаційний процес розробки і використання на практиці науково-обґрунтованих принципів, методів і стратегій управління щодо постійних якісних перетворень у структурі економічного потенціалу регіону для забезпечення його здатності підтримувати задані / визначені масштаби промислового зростання.

Таким чином, формування достатніх, на певному етапі розвитку економіки регіону резервів, залучення наявних можливостей та використання ресурсів різної природи для формування достатніх масштабів розвиненості економічного потенціалу, дасть змогу регіонам забезпечити конкурентну позицію для нарощування конкурентних переваг ключових видів економічної діяльності (які доцільно представити в якості «точок росту») в контексті переходу держави до сталого розвитку її регіонів.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, можна стверджувати, що для управління розвитком економічного потенціалу регіону в умовах постійного зростання вартості та обмеженості у ресурсах необхідно удосконалення методичних підходів до сукупності методів: а) оцінювання масштабів розвиненості економічного потенціалу регіону з урахуванням соціального, економічного, екологічного та інституційного (стратегічного) впливу його вимірів на темпи загальноекономічної динаміки в межах регіональних соціально-економічних систем; б) управління розвитком інноваційного потенціалу, що базуються на усталених рішеннях державного регулювання (економічні; планування та прогнозування інноваційних процесів; адміністративно-правові; соціальні; політичні).

Підтверджено доцільність синхронного застосування визначеного переліку методів оцінювання і управління у контексті цілеорієнтованого розвитку реального сектору в ресурсних обмеженнях.

Розроблено й обґрунтовано склад елементів процесу формування та цілеспрямованого управління розвитком економічного потенціалу регіону. Даний процес дозволить: а) забезпечити певний порядок здійснення процесу стратегічного управління на довгостроковий період; б) зробити можливим послідовність та умови прийняття управлінських рішень; в) визначити найефективніші методи та інструменти їхнього впровадження на практиці.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вдовенко С. М. Регіональне управління: Навч. посібник [Текст] / С. М. Вдовенко. – Ніжин: ФОП Лукяненко В.В. ТПК «Орхідея», 2013. – 326 с.
2. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи: Монографія [Текст] / С. М. Ілляшенко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. – 278 с.
3. Колосовский Н. Н. Основы экономического районирования: Монография [Текст] – М.: Госполитиздат, 1958. – 200 с.
4. Залознова Ю.С. Соціоекономічний розвиток України в контексті глобальних і національних викликів: монографія [Текст] / Ю.С. Залознова; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Київ, 2014. – 336 с.
5. Лукіша В. В. Методологічні підходи до еколого-економічного оцінювання впливу сільськогосподарської діяльності на природні ресурси агросфери [Текст] / В. В. Лукіша // Агроекологічний журнал: науково-теоретичний журнал; Інститут агроекології УААН, 2008. – № 2. – С. 23 - 37.
6. Зельдович Б., Мышкис А.Д. Элементы прикладной математики. 3-е изд., перераб и доп. – М.: Наука, Глав. ред. физ-мат. лит., 1972. – 592 с.
7. Ecosystem Valuation, Dollar-based Ecosystem Valuation Methods, Site developed and written by Dennis M. King, Ph.D, Univ. of Maryland, and Marisa J. Mazzotta, Ph.D. - Access mode: http://www.ecosystem_valuation.org/contingent_valuation.htm [accessed on 19.05.2009]
8. Pearce, D. and K. Turner. Economics of natural resources and the environment [Text]. Harvester Wheatsheaf, 1990. – 123 p.
9. Winpenny J. Values for the Environment: A Guide to Economic Appraisal. [Text] / London: HMSO for the Overseas Development Institute, 1991. – 251 p.
10. FAO, Impact Assessment of Agricultural Research: Context and State of the Art, Revised Version of a Paper prepared by the Impact Assessment and Evaluation Group (IAEG) of the Consultative Group on International Agricultural Research (CGIAR) for the ASARECA [Text] / ECART / CTA Workshop on Impact Assessment of Agricultural Research in Eastern and Central Africa (Uganda, November 1999). – 11 p.
11. Програма дій «Порядок денний на XXI століття» («Agenda XXI»), ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро, 1992 р.